

Elettiinpä Varkaudessa ennenkin, myös jouluna

Lehtori Sinikka Lipsanen Kotiseutukeskuksessa muistelemassa jouluja.

Jouluisen kahvipöydän ääressä Kotiseutukeskuksessa istuu lehtori Sinikka Lipsanen (72 v.), monelle varkautelaiselle tuttu englannin ja ruotsin kielen tunneilta Varkauden Yhteislyseosta / Päiviönsaaren yläasteelta. Eläkkeelle hän jäi v. 1993. Eläkepäiviään hän viettää Varkaudessa. Sinikka Lipsanen muistelee lapsuusaikojaan ja etenkin jouluihin liittyviä asioita 1930-luvun loppupuolelta ja 1940-luvulta tavallisessa varkautelaisessa työläisperheessä.

Sinikka Lipsanen syntyi Lahdes- sa. Hänen ollessaan vajaa 2-vuotias muutti perhe Varkauteen. Isä kävi töissä tehtaalla kuorimolla, muurarin apulaisena ja porttivahtina. Äiti työskenteli Työnvoiman leipomol- la, panssarivaununkorjaamolla ja so- dan loputtua jälleen Työnvoiman leipomolla. Vanhempien töissäolles- sa lapset olivat päivisin lastentarhas- sa. Perheen koti sijaitsi Joutenlah- dessa talossa, jossa asui kolme muu- ta perhettä. Käytössä oli kamari ja keittiö. Ahdasta oli, sillä isän, äidin ja Sinikan lisäksi perheeseen kuu- lui kolme poikaa. Söpu antoi kui- tenkin sijaa. Myöhemmin saatiin perheen käyttöön kaksi huonetta lisää, kun yhdet vuokralaiset muut- tivat talosta pois. Vesi kannettiin niin sisälle kuin ulos. Kamariin läm- pöä antoi pönttöuuni ja keittiöön hellauuni. Ulkorakennuksessa oli joskus ollut sauna, mutta se oli muuttunut varastotilaksi. Saunassa käytiin kerran viikossa Pirtinvirran rannalla olleessa yleisessä saunassa. Ulkorakennuksessa oli myös ulko- huone.

Läheisessä Joutenlahden kansa- koulussa Sinikka kävi neljä ensim- mäistä kouluvuottaan. Opettajat huomasivat hänet oppivaiseksi ty- töksi, ja ehdottivat äidille tytön lait- tamista oppikouluun. Äiti hyväksyi ajatuksen ja Sinikan kertoman mu-

kaan äiti oli sanonut 'repivänsä ra- hat koulunkäyntiin vaikka mistä'.

- Vapaaoppilaspaiikka helpotti ti- lannetta, mutta kirjat ja koulutar- vikkeet piti itse hankkia. Lukioai- kana kesätyöpaikka löytyi jokaise- na kesänä paperitehtaan konttoris- ta. Saadut rahat olivat tarpeellinen lisä koulumenoihin, toteaa Sinikka Lipsanen, ja jatkaa. Ylioppilaaksi kirjoitin v. 1952 Varkauden Yhteis- lyseosta. Se oli ensimmäinen kerta, kun täällä pystyi kirjoittamaan myös pitkän englanninkielen. Olin opiskellut sitä koko kouluaikani, joten myös kirjoitin sen.

Haastattelijä, joka asui Sinikan naapuritalossa, muistaa, millaista hämmästyä ja ihailua herätti kou- lutyöissä, kun eräänä kevätkuul- päivänä Sinikka tuli koiin koulusta valkoinen lakki päässään ja ruusu- kimppe kädessään. Hän oli ensim- mäinen ylioppilas Joutenlahdessa, ja naapuritalojen tytöille ja pojille en- simmäinen nähty valkolakkinen!

Nuori ylioppilastyttö pääsi War- kauden Lehteen toimittajajarjoitte- lijaksi.

- Päätoimittaja Kalervo Kivimäel- lä oli sinä kesänä olympialaiskiirei- tä, joten toimituksessa kaksi toimit- tajatarta ja harjoittelijatar tekivät töitä täysipäiväisesti. Ei siinä 'har- joittelemaan' ehtinyt. Tulokset tai- sivat olla kelvollisia, sillä lehdessä vierähti seuraava talvi ja vielä kesä- kin opiskelua varten rahaa tienates- sa. Tuttu lehti työllisti opiskelijaty- tön jokaisena opiskeluvuoden kesänä sekä muinakin loma-aikoina. Toi- mittajakokemuksesta on ollut mon- nenmoista hyötyä niin myöhem- mässä elämässä kuin koulutyössä- kin, kertoo Sinikka Lipsanen.

Vuonna 1953 Sinikka Lipsanen aloitti opiskelun Helsingin yliopis- tossa. Pääaineina olivat englanti ja

ruotsi. FM-tutkinnon hän suoritti v. 1958. Vuoden Kalajoella ja seu- raavan Leppävirralla hän toimi eng- lannin ja ruotsin opettajana. Sitten edessä oli auskultointivuosi Jyväskylässä. Vakinaisessa virassa Varkauden Yhteislyseossa hän aloitti v. 1962 englannin ja ruotsin lehto- rina.

- Joulu oli lapsuudenkodissani suuri juhla. Siihen valmistauduttiin huolella niin meillä kuin naapureis- sakin. Tavatkin lienevät olleet sa- mankaltaiset. Joulukuksi oli tehtävä perusteellinen suursiivous. Tapa lie- nee periytynyt perheenäitien maaliskotien tavoista. Jokainen nurk- ka, laatikot ja kaapit tyhjennettiin ja putsattiin. Lattioille levitettiin puhtaat matot ja ikkunoihin vaih- dettiin verhot, jos vaihtoverhot oli olemassa. Näinhän sitä toimitaan monissa kodeissa nykyisinkin. Ko- tonaojittu siirtyy sukupolvelta toi- selle, mietiskelee Sinikka Lipsanen.

Koska perheen äiti kävi töissä ja isä 3-vuorotyössä, joulun valmistelu- ja tehtiin vähitellen ja tiettyssä jär- jestyksessä. Jääkaappia ei ollut, pak- kastimesta puhumattakaan. Ruoka- komero hoiti pakkasaikana molem- pien virkaa. Lipsanen perheellä oli sukulaisia Virtasalmella, joten maala- ta saatiin syksyllä omenoita hillot- tavaksi sekä juureksia ja myös mah- dollisesti lihaa. Ruoat valmistettiin itse alusta loppuun. Kaupasta osteti- in vain se, mitä välttämättä tarviti- in ja jota ei voitu kotona valmis- ta. Hyvän lisän perheen ruokapöy- tään antoivat kerhopalstat.

- Tuohon aikaan jokaisella koulu- laisella oli oma kerhopalstansa, jota

itsekin hoiti pitkin kesää. Kevääl- lä maa kunnostettiin ja siemenet kylvettiin. Palstaa käytiin kastele- massa, kitkemässä ja taimia harven- tamassa. Syksyllä sitten korjattiin sato. Meitä oli neljä koululaista, jo- ten palstojakin oli sen mukaisesti. Näin saatiin porkkanaa, lanttua, pu- najuurta, kaalia ja sipulia talven va- ralle. Siinä olivatkin ainekset jou- lusalatettiin, rosolliin, jota meillä oli jokaisena jouluna. Ja riittihän niis- tä lanttu- ja porkkanalaatikoihin- kin aineksia. Perunoita saatiin pi- hassa olleesta pienestä omasta pe- runamaasta. Juureksia säilytettiin ulkoverastossa, kun kellaria ei ollut, muistelee Sinikka, ja jatkaa kerto- musta.

- Lapset tekivät kotitöitä voimien- sa ja taitojensa mukaan. Marjamet- sät tulivat tutuiksi, ja äidin keittä- mä mehu ja hillo maistuivat talven mittaan jokaiselle. Puolukkasaavi- kin täyttyi talven tarpeisiin. Eihän se työ aina huvia ollut, mutta teke- minen kuului asiaan, eikä siitä pur- nattu. Kesäisin vielä kerättiin va- pukanlehtiä, jotka sitten kuivattiin. Samoin kerättiin voikukanjuuria, joita myös kuivattiin. Molempia kerättiin sekä omaan tarpeeseen että myytäväksi. Kun oikeaa kahvia ei ollut saatavilla, keitettiin 'korviket- ta' paahdetuista jyvistä tai voikukan- juurista. Kaupasta sai ostaa kyllä si- kuria, mutta se juoma maistui kit- kerältä. Kahvia piti kuitenkin olla, edes korviketta!

Monessa perheessä oli pula-aikoi- na kesäelukka liiterin perillä. Eräänä kesänä oli Lipsasillakin kesäpos- su, jota lapset ruokkivat ja hoitivat.

- Joulupöydässä oli yleensä koko- lihapaisti, mutta sinä jouluna oli kinkku. Ja hyvältä se maistui, nau- rahtaa Sinikka muistolleen.

-Jouluruokiin kuului myös kala. Suolakalana oli lasimestarinsilliä tai suutarinlohta kalan saamisesta riip- puen. Lipeäkala varten hankittiin kapakalaa, joka oli kuivattua hau- kea tai kaupasta ostettua turskaa. Sitä liotettiin kotona koivuntuhka- vedessä, lipeässä, josta kala sai ruo- kanimensä. Nykyisinhän kaupasta saa lipeäkalan esikäsiteltynä, ja keit- tääkin sen voi pusissa, joten ruoan valmistus on helppo ja lähes haju- ton asia, toteaa muistelija.

Myös leipomuksia Lipsasilla teh- tiin, olihan äiti leipuri. Piparitaiki- na valmistettiin itse. Silloin kodissa varmasti tuoksui hyvältä, mausteis- selta. Eihän valmiita taikinoita ol- lut saatavissaakaan. Jos nykyisin pi- parit ovat poroja, muumeja, enke- leitä ja muita hahmoja, niin tuol- loin olivat muotteina peltiset sydän, tähti, vinoneliö, puolikuu ja kuk- ka. Myös Sinikka sai opetella pipari- taikoa. Torttutaikinakin tehtiin itse. Voi levitettiin taikinalle, jota sitten käännettiin ja kaulittiin mon- nen monta kertaa. Jäähdyneestä tai- kinasta otettiin juomalasilla pyöry- löitä, joiden keskelle laitettiin syksy- llä valmistettua omenahilloa. Pyöry- lät taitettiin torttuiksi ja paistettiin. Sinikka Lipsanen kertoo, että hänen herkkuaan vielä nytkin ovat ome- nehillottäytyt tortut, sillä ne tuo-

vat hänelle mieleen lapsuuden jou- lut.

- Ja joulukuksi leivottiin myös jou- lupullaa. Jos jauhoja ei itsellä ollut, niin niitä vaihdettiin vaikka soke- riin, jota sitäkin ei liioin ollut. Il- man jauhoja ei pulla syntynyt, so- kerittoa kylläkin. Isälle ja pojille äiti leipoi omat pullaukot, itselleen ja minulle omat pullamuorit, kertoo Sinikka.

Lahjoista Sinikka kertoo, että jo- kaiselle oli jotakin pientä, kotite- koista. Häneltä itseltään hävisi aina ennen joulua hänen ainoa nukken- sa. Se vain jonnekin katosi.

- Joulukuusi haettiin metsästä. Sen asian hoiti isä poikien kanssa. Jos isä oli aattona töissä, niin kuusi haeti- in aikaisemmin, muutoin aattoaa- muna. Kuusen latvaan kiinnitettiin tähti, ja oksille sidottiin 'eläviä' kynttilöitä. Mistähän niitäkin saa- tiin. Kenties sota-aikana ne olivat maalta, kotivalmisteisia. Kynttilöi- tä oli aina kuusessa. Koristeet olivat itsetehtyjä. Kauniita ja värikkäitä papereita oli pantu talteen. Niistä leikeltiin ohuita suikaleita, joista keitetyllä perunalla liimattiin rinku- loita, ja ne sitten liitettiin pitkiksi ketjuiksi. Kuusessa oli myös suo- menlippunauha sekä toinen nauha, jossa oli ulkomaiden lippuja. Tästä nauhasta me lapset sitten opettelim- me niin valtioita kuin lippujakin. Se oli mainio oppikirja, Sinikka muis- telee.

- Jouluaattona ruokailu oli jo juh- laa. Kaikki olivat laittaneet pyhä- vaatteet ylleen, ja tunnelma oli juh- lallinen. Pöydässä oli paisti, lanttua ja porkkanalaatikkoa, rosolliä, suu- tarinlohta tai lasimestarinsilliä sekä perunoita ja kastiketta. Jälkiruoka- na oli puuroa ja rusinasoppaa. Puu- ro lienee keitetty ohraryneistä, myöhemmin, sitten kun riisiä oli saatavissa, niin riisistä. Ruokailun jälkeen alkoi lapsille pitkä tuntu- va odottelu aika.

- Joulupukki vieraili meillä joka vuosi. Jälkeenpäin meille lapsille sel- visi, että pukin virkaa toimitti isä. Jos hänellä oli työvuoro, niin häntä tuurasi naapurin setä. Pukilla oli nuttu nurin, niin että karvainen vuoripuoli oli päälläpäin, karva- reuhka päässä ja naamari kasvoilla. Pukki oli aina kiltti ja mukava. Myöskin lapset olivat olleet kiltte- jä, joten he saivat lahjoja. Joulupa- keteista löytyi mummojen neulomia villasukkia, lapasia, villapaitoja ja kaulahuiveja jokaiselle. Isän veli oli poikamies, ja hän lähetti meille joka joulukuksi suuren paketin. Siellä oli kirjoja. Olimme kaikki lapset in- nokkaita lukijoita. Koulun kirjasto oli läpiluettu, samoin kauppalan kirjaston lastenosaston kirjat. Aika- naan sitten saimme siirtyä aikuisten osastolle. Minulle tulivat poikien- kin kirjat tutuiksi, niitä kun tuntui olevan enemmän kuin tyttöjen kir-